

הרב אברהם דורי

תרופה לכח גברא בשבת*

ראשי פרקים:

- א. לקיחת תרופה בשבת לצורך קיום המצווה
- ב. האם מי שאינו יכול לקיים את המצווה נדון כחולה?
- ג. האם מותר לקחת בשבת תרופה שאינה מרפאה?
- ד. תרופות הניטלות ברציפות במשך כמה ימים
- ה. האם מותר לבריא לקחת תרופה בשבת?

א. לקיחת תרופה בשבת לצורך קיום המצווה

רבים מהשואלים שאלו אם יש היתר לקחת תרופה לכח גברא בשבת, וכבר נשאל בדומה לזה בשו"ת מנחת יצחק ח"א¹ באיש שיש לו מיחוש בלבו, ועל כן לפי פקודת הרופאים מוכרח לבלוע איזה סמי רפואה קודם ואחר התשמיש, כדי לחזק מזגו שלא יזיק לו התשמיש, ובזה השאלה אם חל ליל טבילה בליל שבת אם מותר לקחת רפואה הנ"ל, וכתב להשיב עפ"י מה דאיתא בשו"ע² דאסור לעשות מחיצה בפני הנר בכדי שישמש, ומבואר בפוסקים דע"י עכו"ם שרי, מטעם דהוי שבות דשבות במקום מצוה, וכדאיתא בח"ס³, ועיין ח"א⁴, וכ"ש בנד"ד שיש להתיר עפ"י המבואר בתשובות הרדב"ז⁵ דאם מותר לומר לנכרי לעשות מלאכה, כ"ש שיהיה מותר לשנות סמנין דלית בהו אלא משום גזירת שחיקת סמנין, דאמירה לנכרי שבות, והא נמי גזירה דרבנן בעלמא הוא, וקילא טפי מאמירה לנכרי בשבות דרבנן וע"ש, וכתב בשו"ת ציץ אליעזר⁶ ע"ד המנחת יצחק הנ"ל שאעפ"י שהשאלה בשם היתה כשחל ליל טבילה בליל שבת, אבל נימוק ההיתר שייך לאו דוקא על ליל טבילה, כמובן ע"ש, וממילא מבואר דה"ה כשלוקח תרופה בכדי שיהיה לו כח גברא יש להתיר.

והגם שראיתי בספר שש"כ⁷ שכתב להעיר במוסגר ע"ד המנחת יצחק הנ"ל שצ"ע קבראיתו משו"ת ח"ס הנ"ל, דשאני התם שהוא בעצמו אינו עושה כלום אלא רק הנכרי, ועיין תהל"ד סימן שכח ס"ק כא ע"ש, שמעתי ולא

* ראה הערת המחבר בתחילת מאמרו "הטיפול הרפואי בבעיות כח גברא – חובה, מצוה או רשות?", **אסיא** פא-פב עמ' 124-111.

1. שו"ת **מנחת יצחק** ח"א סימן קח.
2. שו"ע סמן רט"ו סעיף א'.
3. אר"ח סימן עג.
4. כלל מב סעיף ב.
5. **תשובות הרדב"ז** ח"ג סימן תרמ.
6. שו"ת **ציץ אליעזר** ח"ח סימן טו, פרק טו אות יד.
7. **שש"כ** ח"א פרק לד הערה פא.

אבין, דאטו ראיית המנח"י הנ"ל היא מהח"ס, אלא בנה ראייתו עפ"י המבואר בפוסקים שמותר לעשות מחיצה ע"י נכרי בכדי שישמש, וכדאיתא בח"ס הנ"ל, ועפ"י"ז הביא ראייה לנד"ד מהרדב"ז הנ"ל דס"ל דכל דבר שמותר ע"י אמירה לנכרי, כ"ש שיהיה מותר לשתות סמנין. וההיתר הוא היתר ברור, ודלא כמו שקיבל את קושיית השש"כ הנ"ל הרב יואל קטן שליט"א באסיא⁸, ועפ"י"ז כתב שם שלכן קשה למעשה להתיר לגמרי שימוש בתרופות לצורך קיום מצוות עונה, וכן חתר להגיע לעוד טעמים כיעו"ש, ולהאמור ההיתר בנד"ד הוא ברור עפ"י המנחת יצחק הנ"ל, ויבלח"ט הגאון בעל הצ"א הנ"ל⁹. וע"ע באז נדברו¹⁰ שמציין למנח"י הנ"ל (ולא הזכיר דאיירי בליל טבילה).

ושוב ראיתי הלום בשו"ת באר משה¹¹ שכתב שנשאל כמה פעמים במי שעפ"י פקודת הרופאים צריכים לבלוע כדורי רפואה קודם התשמיש וגם אחר התשמיש, מה יעשו בליל שבת ויו"ט, ובפרט כשחל ליל טבילה והמחלה היא רק במדה קטנה בעה"י, אך יש לחוש שע"י התשמיש יגדל, וכתב להשיב שאם אפשר שיניחו את הכדורים סמי הרפואה בע"ש במים וישתה וכו', וזה שרי בכל ליל שבת ויו"ט אפילו אם אינו ליל טבילה, ואם א"א לעשות כן אז בליל טבילה יש להקל עפ"י מה שכתב החת"ס הנ"ל וכו' וגזירת שחיקת סמנים קיל מאמירה לעכו"ם כמבואר באחרונים בשם תשובת הרדב"ז, א"כ גם בנד"ד יש להקל בצירוף סברת ספר החיים שאם כבר רגיל בכך ג' ימים שרי, וכ"ש בנד"ד שרגיל בזה חדש אחר חדש ושנה אחר שנה ע"ש, אולם מה שהגביל זאת רק לליל טבילה, לפי טעמו של דבר אין נפק"מ, וכמו שהעיר בציץ אליעזר הנ"ל.

ב. האם מי שאינו יכול לקיים את המצווה נדון כחולה?

ומלבד האמור יש בזה עוד צד היתר כמו שראיתי באסיא הנ"ל⁸, (אות ג), עפ"י מה שכתב בשו"ת ציץ אליעזר¹² שכל דבר שחסר לאדם להיותו שלם כיתר בני האדם נקרא שהוא חולה, ולא משנה אם זה מתבטא בצורה של כאבי ראש ידיים או רגליים וכדומה, או בצורה של דיפעקט באיזה אבר מרמ"ח אבריו המונע ממנו למלאות תפקידו המיועד לו ע"ש, והוסיף באסיא הנ"ל שכ"כ אליו בעל השש"כ שליט"א, שכל שאבר התשמיש לא יכול

8. אסיא ניסן תשס"ד, עמוד 30.

9. ואף בשש"כ כתב הערתו במוסגר ובלשון וצע"ק.

10. אז נדברו, ח"א סימן לב.

11. שו"ת באר משה ח"א סימן לג, אות ט.

12. שו"ת ציץ אליעזר ח"ב סימן מה.

לפעול את הפעולה שיועדה לו לקיום מצוות פו"ר יש בכך משום סכנת אבר, ומותר לטפל בכך בתרופות, ושכן פסק הגר"ש דיכובסקי שליט"א (בספר הכינוס הבינלאומי הראשון¹³ עמודים 144-145).

וראיתי ג"כ בספר נשמת אברהם¹⁴ שכתב בגדולה מזו, שאי תפקוד אבר כלשהו מוגדר כסכנת אבר, ובמצב זה מותר לעבור על איסור דרבנן ללא שינוי, ועפ"ז התיר להזריק בשבת למי שסובל מליקוי זיקפה לפני תשמיש ושכן הסכים הגר"י נויבירט שליט"א ע"ש, ובאסיא (שם) כתב שניתן להקל באיסור דרבנן עפ"י סברא זו רק אם נגדיר שסכנת איבר כוללת לא רק סכנה לאיבוד האיבר, אלא גם מצב של אי תפקוד של אותו האיבר, וגם אם לא נקל כ"כ אולי לא גרע מסתם חולה, וכנ"ל ע"ש. ואכן אנכי הרואה בשו"ת שבט-הלוי¹⁵ שנשאל בנדון הזריקת זריקה למי שזקוק לכך כדי לקיים עונת שבת, והספק בעצם הזריקה אם יש בה איסור דאורייתא של חובל, ואחר שכתב לצדד שמעיקר ההלכה אין כאן איסור דאורייתא, סיים שמ"מ אין דעתו להתיר כיון דמצוות עונה מתקיים מעיקר הדין גם ביום אחר וכו', וליל שבת קודש עכ"פ רק בגדר לכתחילה, ופשוט דאין לדחות עבור זה אפילו איסור קל דרבנן וכו' ע"ש, ומ"מ לענין לקיחת תרופה לזה דרך הפה יתכן שגם השבט הלוי יודה להקל (וכ"מ קצת מדבריו שלא חשש כלל מצד עצם הרפואה שבזריקה אלא מצד הקירבה לאיסור חובל).

ושוב נדפס הלום ספר נשמת אברהם מהדורה חדשה, וראיתי שם (או"ח סימן שכא, עמוד שע) שכתב בשם הגר"ש אלישיב שליט"א שיש להתיר בנד"ד (בצירוף דעתו של הגר"ש דלקמן), ושכן אמר לו הגר"י נויבירט שליט"א ע"ש.

ג. האם מותר לקחת בשבת תרופה שאינה מרפאה?

ובאסיא (שם) אות ח' מובא עוד טעם להקל עפ"י מה שהובא בשו"ת צ"א¹⁶ ובחי"ד¹⁷ סברא שכל תרופה שאינה מרפא את החולה אינה בכלל הגזירה, ושעפ"י עיקרון זה התיר בשו"ת באר משה¹⁸ לקחת כדורים להפגת השינה ובעל השש"כ העיר ע"ז שהדברים תמוהים, שהרי כל מאכל בריאים מותר לאוכלו בשבת, וכל שאינו מאכל בריאים אסור לאוכלו בשבת, ואדם בריא גם אם הוא רעב לא יטול תרופות להשביע רעבונו, ולכן אין להקל

13. ספר הכינוס הבינלאומי הראשון לרפואה אתיקה והלכה (מכון שלזינגר, ירושלים תשנ"ג) עמ' 144-145.

14. נשמת אברהם ח"ה (מהדר"ק) עמוד כא (צויין באסיא).

15. שו"ת שבט-הלוי ח"ח סימן רפז.

16. שו"ת צ"א ח"ח סימן טו פט"ו, סוף אות כא.

17. שו"ת צ"א ח"ד סימן נ אות ה.

18. שו"ת באר משה ח"א סימן לג.

עפ"י סברא זו ע"ש, וכונת קושייתו נראת שמכיון שסוף סוף אין זה מאכל בריאים אין היתר לקחת ד"ז בשבת, וע"ז השיב באסיא (שם) שכלל זה בא להתיר מאכל בריאים גם כשהוא לצורך רפואי ואינו בא לאסור דבר שאינו מאכל, או לעשות פעולה כלשהי כאשר אין המדובר במיחוש או מחלה, אלא צורך אחר, ועדיין צ"ע ע"ש, ומקום קושיה מעיקרא לא ראיתי, שהרי מפורש בשו"ע¹⁹ שכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאוכלו ולשתותו לרפואה, ודוקא מי שיש לו מיחוש בעלמא, אבל אם אין לו שום מיחוש מותר וכו' ע"ש, וממילא שפיר י"ל שאף מי שיש לו מיחוש, כל שלוקח דבר שאינו מרפא אף שאינו מאכל בריאים שמותר. ועיין בשו"ת באר משה הנ"ל שהתיר עפ"י סברא זו לקחת עוד כמה סוגי כדורים (וכדורי שינה הוא הדבר האחרון שבתשובתו שם) וע"ש ב. וע"ע בשו"ת באר משה²⁰ ע"ש.

אולם עיין בשו"ת מנחת יצחק²¹ שהוכיח מהמג"א²² שאם עושים את הדבר מסממנים אסור בשבת, אף אם אין עושים זאת משום רפואה, ואף לט"ז (שם) דס"ל דהיכא שאינו עושה משום רפואה שמותר, מ"מ היכא דאין דרך בריאים לעשות כן אסור, דאז נראה כעושה רפואה בשבת, וא"כ אותם הפילים להפיג את השינה נעשו לרפואה למי שיש לו חולי שישן יותר מדאי, שיקיץ משינתו, אף למי שאינו עושה משום רפואה אסור ע"ש וע"ע באז נדברו²³ שכתב שאף לט"ז הנ"ל יש לאסור כדורי שינה העשויים בכדי שישן, דמי אומר שאינו מרפא, דכל מיני רפואות בין שהם מרפאים ממש בין שהם רק משקיטים את הכאב באופן זמני אסור, וכמו בסעיף לב לענין כאב שיניים וכו', ואין לדחות דשאני אפר כתוש דמרפא ג"כ לפיכך אסור גם שלא במקום רפואה, דמ"מ מין כדורים הם מרפאים ושכ"כ בשו"ת צ"א ח"ח דפעולתו נמי לרפא ע"ש וע"ע באז נדברו ח"א הנ"ל²⁴ ע"ש וע"ע בשו"ת מנחת יצחק הנ"ל²⁵ שחזר על עיקרי דבריו ואסר לקחת כדור בכדי שישן, אא"כ מדובר בצער גדול ע"ש ודברי שו"ת צ"א ח"ח שציין באז נדברו הנ"ל הם בח"ה²⁶ וע"ע בדבריו בח"ט²⁷. וע"ע בשו"ת כרם חמד²⁸, ושם ס"ל שאם דרך בריאים לקחת כדורים אלו שלא לרפואה אלא למניעת חולי יש להתיר וע"ש. ומ"מ בנד"ד יש לומר שלא נעשו כדורים אלו מעיקרא לצורך רפואה,

19. שו"ע סימן שכח סעיף לו.

20. שו"ת באר משה ח"ב סימן לב.

21. שו"ת מנחת יצחק ח"ג סימן כא.

22. מג"א סימן שכח סעיף מא

23. אז נדברו ח"א סימן ל.

24. סימן לא, אות ד.

25. שו"ת מנחת יצחק ח"ג סימן לו אות ב.

26. סימן טו פט"ו אות יד.

27. סימן יז אות מ.

28. שו"ת כרם חמד סימן יז.

ויהיה מותר אף למג"א, אולם י"ל לאידך גיסא דעכ"פ מין כדורים הם מרפאים ויהיה אסור אף לט"ז.

זאת ועוד הרי באסיא (שם) לא ברירא ליה דבר זה מצד המציאות, שכתב שם, שיתכן שיש בתרופה זו גם צד של ריפוי לטווח ארוך, בחלק מן המקרים יתכן שהשימוש יועיל לפיתרון חלקי של הבעיה, למרות שלא לכך נועד הכדור ע"ש. ולע"ד נראה שתרופה זו בעצם כן מרפאה אותו רפואת שעה שיהיה ככל האדם, אף שבעצם לא נועדה לרפאות אותו לתמיד, וכמו שראיתי כיו"ב להגר"ח נאה בקצות השולחן²⁹ גבי משחת וויקס שצדד בסוף דבריו לאסור משום שהיא מבטלת את הנזילה מהאף והוא רפואה לפי שעה ע"ש, ואף שראיתי בשו"ת צ"א³⁰ שכתב ע"ד הקצות השולחן הנ"ל דאין בזה כדי דחייה, וציין לתפארת ירושלים על המשניות בשבת פ"ו אות פה מ"ש בכגון זה ע"ש, זהו לא משום דפליג וס"ל שיש להתיר לקחת בשבת רפואה לשעה, אלא דס"ל שביטול הנזלת לפי שעה לא הו"ל בכלל בגדר של רפואה, אף לא רפואה לשעה, וכן מתבאר מדברי התפארת ירושלים על משניות שבת שציין שם.

וכיו"ב י"ל אודות מה שהביא בשו"ת צ"א (שם) מירחון תל תלפיות תמוז מנ"א תרפ"ה, ותשרי כסלו טבת תרפ"ו, מה שציידו רבנים להתיר למי שחושש באצטמוכא שלו ויש לו צער בקיבה כשאוכל מאכלים קשים, ליקח בשבת אחר האכילה כף מלא סאדא ביקארברנא וכו', מטעם שאינו מרפא כלל האצטמוכא ואינו מעלה ארוכה למחלתו, רק מכבה לפי שעה דליקת האצטמוכא, ומעידים שם שההמון נוהגים בזה היתר, ואפילו ת"ח עושים כן, ואלו המצדדים בשם לאסור הוא מפני שטוענים שגם מרפא ע"ש³¹, שנראה שלא היה ויכוח אם יש להתיר רפואה לפי שעה, אלא אם בכלל נכנס דבר זה בכלל רפואה, אולם בנד"ד שתרופה זו פועלת על כלי הדם של האיבר לעשותו ככל האדם לכמה שעות, נראה שכן נכנס דבר זה לגדר של תרופה, לכל הפחות תרופה לפי שעה. וע"ע בשו"ת צ"א (שם) שהביא מהכס"א על או"ח שאוסר לאכול חרדל כמות שהוא למי שחושש באצטמוכא, ושכן כתב לאיסור בדומה לזה בספר אות היא לעולם ח"ב מערכת ש אות קב, וציין ג"כ לבא"ח שנה שניה פרשת תצוה סעיף ח, וכתב בצ"א (שם) להביא ראיה לאוסרים משו"ת מהר"ח או"ז סימן נז, ושוב דחה וע"ש. וע"ע בשו"ת באר משה³² ע"ש. ובנד"ד י"ל דכו"ע יודו שאין להקל מטעם זה, וכמוש"נ.

29. קצות השולחן סימן קל"ח בבדי השולחן בסופו.

30. שו"ת צ"א ח"ח סימן טו סוף פט"ו.

31. וע"ע בספר יסודי ישרון (מערכת לט מלאכות, ח"א עמוד 268 והלאה) שדן בזה, וכתב להתיר שאינו דבר שמרפא, אלא גורם שלא יבוא לידי תבערת הקיבה, ודרך הרבה בריאים לשחות וכו' ובפרט שאינו מרגיש או שום כאב וכו' ע"ש ולא זכר מהצ"א הנ"ל.

32. שו"ת באר משה ח"א סימן לג הנ"ל אות יב.

ועיין עוד בשו"ת ציץ אליעזר³³ שהביא מספר שואלין דורשין תשובה מהרה"ג דוד צבי הופמן שכתב שסמי שינה משקיטים את העצבים והו"ל כשאר תרופות, ובצ"א (שם) העיר ע"ז שאין בסברא זו כדי לאסור ושהביא מדברי הרבה פוסקים שהתירו בגוונים שונים לקחת דברים הבאים להשקיט כאבים ואינם מעלים ארוכה כלל, אך העיקר מ"ש בפנים ע"ש וע"ע בצ"א³⁴ שבכ"ז כתב שאולי יש מקום לומר שגם עצם הכונה שיוכל להרדם נקראת כונה לרפואה ע"ש, וכן נראה דפשיט"ל כן בשו"ת משנה הלכות³⁵ וע"ש וע"ע בשו"ת צ"א³⁶ מה שהביא להתיר משו"ת מהר"ם בריסק³⁷ גבי שימת מוך קודם תשמיש למי שהותר לה ע"ש וע"ע בשו"ת צ"א³⁸ ע"ש. ועיין בספר ילקוט יוסף³⁹, ובספר מנוחת אהבה⁴⁰ ובספר אור שרגא (סימן טו) ע"ש. אולם בעיקר נד"ד בלא"ה כבר הובאו לעיל היתרים מרווחים, וכנ"ל.

ד. תרופות הניטלות ברציפות במשך כמה ימים

עוד כתב באסיא⁸ בשם הרב מרדכי הלפרין שליט"א⁴¹ שניתן לצרף לקולא בעניינינו את סברת החזון אי"ש להלכה, הובאה באורחות רבינו⁴² וכבר קדמו הגר"ש קלוגר בספר "החיים"⁴³, שמותר בשבת ליטול תרופה שנוטלים אותה במשך כמה ימים כדי שלא יחלה, והרב נויבירט שליט"א הביא ראייה לדבריו מהמהר"ם⁴⁴, וכפי שפירש הר"ן סוגיה זו, שתרופה שנוטלים אותה במשך כמה ימים מוכיחה שהצורך לקחתה הוא בגדר מחלה ולא רק בגדר מיחוש, ולפי"ז לכאורה הוא הדין שאם יש צורך בשימוש בתרופה בכל עשיית פעולה מסוימת, מוכח שהתרופה הזו ניטלת עבור דבר המוגדר כמחלה ולא כמיחוש בעלמא, כך הוא לפחות מצד הסברא ע"ש.

33. שו"ת צ"א ח"ח בהוספות שבמפתחות הספר.

34. שו"ת צ"א ח"ט סימן יז.

35. שו"ת משנה הלכות ח"ד סימן נא אות ב.

36. שו"ת צ"א ח"ח בסיכומי ההלכות לסימן טו פט"ו אות כג.

37. שו"ת מהר"ם בריסק ח"ג סימן כד.

38. שו"ת צ"א ח"א סימן לד.

39. ילקוט יוסף שבת ד', עמודים קמא-קמז ומ"ש שם עמוד קמד בדעת המנח"י, אכן כן מפורש בדבריו בח"ג סימן לו אות ב, להתיר לקחת כדורי שינה במקום צער גדול, וכנ"ל.

40. מנוחת אהבה ח"א פכ"א, עמודים תצה- תקיח.

41. שם אות ד.

42. אורחות רבינו ח"א סימן ריד. הובא באסיא נו, עמ' 19.

43. ספר החיים סימן שכח פ"ו.

44. מהר"ם הלכות שבת פכ"ב סוף ה"ז.

45. שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סימן טו פט"ו.

והנה ספר החיים להגרש"ק אמ"א, אולם ראיתי מה שהעתיק משמו בשו"ת ציץ אליעזר⁴⁵, דמרגלא בפומיא דאינשי לומר שאם כבר התחיל לעסוק ברפואות קודם השבת מותר לו לעשות אפילו בשבת, והנה לא נודע מאין יצא להם כן, ונראה שלמדו זה מדין רטיה דמבואר דאסור להחזיר רטיה ואסור משום שמא ימרח, ומוכח שמצד שחיקת סממנין אין לחוש, ולכן רפואה שהיא דרך אכילה ושתייה לא שייך חשש שימרח וכו', ואף דיש לדחות דאינו דומה ממש לרטיה, מ"מ דמיון יש לזה וכו', ועוד היה נראה לומר דלא אסרינן לאכול ולשתות רק בדבר שהוי רפואתו שלא ע"י בישול, אבל דבר שתיקונו ע"י בישול אם כבר בישלו והכין לו מע"ש מותר לשתותו בשבת, דממנ"פ אין לחוש לשחיקת סממנין שהרי דרכו לתקנו ואח"כ לבשלו, ואחר הבישול אין דרכו לעשות בו שום דבר וכו', ולחוש שיבא לבשלו היום זה לא שמענו מעולם. ובצ"א (שם) האריך לדון בדברי הגרש"ק הנ"ל ושיסודי דבריו בזה קלושים המה וכו', (ועמד ג"כ בדברי הרמב"ם הנ"ל) וכתב שם לבאר בא"א את המרגלא בפומא דאינשי, דאסרו חז"ל לקיחת תרופות היכן שהלקיחה בשבת יש בה כשלעצמה בכדי להביא לו תרופה, אבל בהיכא שהרופא קבע שלקיחה של יום אחד לא תביא לו הרפואה וצריך לזה כמה ימים אזי לא נחשב זה כלקיחת תרופה בשבת, אם לא שהיום האחרון חל בשבת די"ל שאסור. ומצא אסמכתא לדבריו בספר קול סופר על המשניות פי"ד דשבת אות סח וכו', והעלה שם דכל שיש מקום להניח שבאי המשכת לקיחת הרפואה בשבת תביא לו לידי מכאובים היוצאים מגדר מיחושים בעלמא או שיצטער מזה, אזי כדאי הוא הגרש"ק ז"ל לסמוך עליו, ובפרט כשנצרך לזה לסניף מה שיש מקום לצדד צדדי היתר על כגון הרפואות שבזמנינו שיחיד אינו יכול לעשותם, וציין בזה להגחיד"א ביוסף אומץ סימן מ' וחס"ל סימן שכח סעיף יט וע"ש.

והמתבאר מכ"ז שלא עלה על דל לשונם לומר שתרופה שנוטלים אותה במשך כמה ימים מוכיחה שהצורך לקחתה הוא בגדר מחלה ולא רק בגדר מיחוש, זאת ועוד מה צריך להוכחות חיצוניות הרי יש לדון כל מקרה לגופו אם הוא בגדר של מיחוש או בגדר של מחלה, וממילא נראה דאף בנד"ד מה שיש צורך בשימוש קבוע אין זה עושה לנו היתר אלא רק אם נגדירו כחולה, ואם אכן אנו מגדירים אותו כחולה בלא"ה מותר הוא בלקיחתה תרופה. ומ"ש מאורחות רבינו בשם החזון אי"ש, ראיתי בגוף דבריו (שם סימן ריד) וע"ע שם סימן רטו, ועיקר הכונה שבדרך כלל מי שצריך לקחת תרופה כמה ימים אין זה מיחוש בעלמא, ודינו כחולה שמותר בתרופה, אולם בודאי שהקובע הוא מהי הגדרתו של הלוקח תרופה ולא מספר הימים. וע"ע

בשו"ת אור לציון⁴⁶ שמי שיש לו מיחוש ולא נפל למשכב וכו' אין לו להשתמש בכדורים אפילו אם התחיל בשתיית הכדורים לפני השבת, אא"כ בהפסקת שתיית הכדורים תבטל תועלת הכדורים ששתה עד עכשיו וע"ש, וכן ראיתי בשו"ת אגרות משה⁴⁷ שנשאל בדבר חולה שאין בו סכנה באופן שאסור לו ליקח רפואה בשבת והתחיל לקחת בחול כדורי רפואה וכו' ואם יפסיק יום אחד לא תפעל הרפואה כלום אם מותר ליקח בשבת, שכתב שלא מובן צד ספק ההיתר בזה ע"ש, והיינו דמכיון שהוא אינו בגדר של חולה שנפל למשכב אין להתיר לו לקחת תרופה, ואטו בגלל שלקח כבר מקודם יהיה מותר לו לקחת בשבת, ומבואר ג"כ שפשוט לאגרות משה שההיתר במי שלוקח כמה ימים יכול להתקיים רק אם הוא מראה שיש כאן גדר של מחלה ולא מיחוש. וכתב באגרות משה בהמשך דבריו שם, דאולי יש להתיר מצד הפסדו הגדול בחולי זה שלא יכול להרפא בדרך הטבע ומצטער ביותר בשביל זה שלכן אולי יתחשב כמיחוש שמצטער טובא שנזכר סימן שכח סעיף יז, אבל הא אין הטעם מצד הצער אלא משום שנחלה כל גופו מחמת הצער מחמת שאינו יכול לסבול הצער, ולא מצד צער בעלמא שמצטער על מה שלא יתרפא, אף שזהו לאינשי צער גדול אין להתיר ע"ש, ולפי"ז אף בנד"ד אין להתיר מחמת הצער שלא יכול לקיים מצות עונה אם לא יקח תרופה.

עוד כתב באגרות משה (שם) שאם הוא איש כזה שמחמת שלהתרפא בהפילין לא יוכל להתרפא בלא שיקח גם בשבת, יחלה מצד זה בחולשת העצבים שקורין נערוון שיהיה חשש להמחלה שנקרא נערוון ברעק דאן, הוא ודאי בדין מיחוש שמצטער כל גופו שיש להתיר שיקח בשינוי קצת השייך לשנות גם ברפואת לקיחת הפילין אף שלא שייך שינוי בהבליעה, דהוא כהסברא הג' שם, ואם א"א בשינוי יש להתיר גם בלא שינוי כשיטה ראשונה שם, אבל אין מצוי אנשים כאלו, ובסתם בנ"א יש לאסור ע"ש, וממילא נראה דה"ה לנד"ד⁴⁸.

וע"ע בספר שש"כ⁴⁹ שכתב שמי שחייב עפ"י פקודת הרופא לקחת תרופות במשך כמה ימים רצופים, ושבת ביניהם, יש המקילין לו לקחתן גם בשבת, ובהערה עו ציין ג"כ לסוף ספר אמרי יושר, מועד ס"ק צז בשם החזו"א שכ"כ, וששמע מהגרש"ז אורבך שזהו רק אם ההפסקה תגרום לו נזק או שהרפואה היא דוקא מספר ימים רצופים אשר מוכרח להיות שבת ביניהם, כי אז יש להקל, ושכ"ה בשו"ת אגרות משה הנ"ל ע"ש. ונראה

46. שו"ת אור לציון ח"ב פרק לו הלכה ט.

47. שו"ת אגרות משה תאו"ח ח"ג סימן נג.

48. ועיין בשו"ת צ"א ח"ב סימן מה מ"ש ע"ד האגרות משה הנ"ל ע"ש, וי"ל.

49. שש"כ פרק לד הלכה יז.

שהכוונה במ"ש בשם הגרש"ז אויערבאך שזהו רק אם ההפסק יגרום לו נזק, היינו שבעצם אין הוא בגדר של חולה שנפל למשכב, אולם אם לא יקח תרופה אף בשבת יש חשש שיגיע לזה. ומ"ש או שהרפואה היא מספר ימים רצופים אשר מוכרח להיות שבת ביניהם, היינו שמדובר כשהיה חולה שנפל למשכב מעיקרא כשהתחיל לקחת את התרופה, ומוכרח להיות שבת ביניהם שאם לא יקח בשבת יש חשש שיחלה שוב, ובשש"כ (שם) כתב: ועיין בהא דחילתית סימן שכא סעיף יח לפי גירסת הרמב"ם פכ"א מהלכות שבת הכ"ב, ופכ"ב ה"ז, וכ"ה בחידושי הר"ן שבת קמ א וכו', ושמעתי מהגרש"ז אויערבאך (שליט"א) דשאני התם דמיירי באופן שיחלה אם יפסיק באמצע, ואלו כאן מיירי במיחושים, וכן מצאתי בשו"ת מהר"י אלגאזי, קונטרס הספקות ס"ק ו שאוסר ע"ש⁵⁰, ושו"ר שכבר בכף החיים⁵¹ הביא בקצרה דברי ספר החיים הנ"ל וכתב להשיג עליהם ושכן משמע מהרמב"ם דאפילו במבוסל אוסר ורק כאשר התחיל לשתות ואם יפסיק בשבת יהיה לו נזק יש להקל וכמ"ש באות הקודם ע"ש וע"ע באז נדברו⁵² ובשו"ת באר משה⁵³ ובשו"ת שרגא המאיר⁵⁴ ובשו"ת אבני ישפה⁵⁵ ובילקוט יוסף⁵⁶ ובפסקי תשובות⁵⁷ ובמנוחת אהבה⁵⁸. ובספר אור שרגא (סימן יט).

ואשר על כן נראה שהעיקר שיש להתיר לקחת תרופה זו בשבת לנצרך לכך בהסתמך על המנוחת יצחק ודעימיה הנ"ל, וכן ע"ז שיש לדונו כחולה, ובפרט כאשר חל ליל טבילה בשבת.

ה. האם מותר לבריא לקחת תרופה בשבת?

ועפ"י האמור יש לדון אם מותר להשתמש בשבת בתרסיסים או דברים נוזליים, וכאן מצד אחד זה יותר חמור משום שיכול לקיים את המצוה אף בלעדי דברים אלו, וג"כ אינו חולה, אולם לאידך גיסא כאן המדובר הוא בבריא העושה זאת, ובשו"ע⁵⁹ נפסק שכל שאינו מאכל ומשקה לבריא אסור לאכלו או לשתותו לרפואה ודוקא למי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא אבל אם אין לו שום מיחוש מותר. ומקור הדברים בב"י (שם) שכתב: שכל שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלים

50. ומ"ש באסיא הנ"ל מהגר"י נויבירט, הנה למבואר לא דק בדעתו.

51. סימן שכח ס"ק ריח.

52. אז נדברו ח"א סימן לא וח"ד סימן כד.

53. שו"ת באר משה ח"א סימן לג.

54. שו"ת שרגא המאיר ח"ב סימן מ.

55. שו"ת אבני ישפה ח"א סימן צ ענף ג.

56. ילקוט יוסף שבת, ד עמוד קלה והלאה ועוד שם עמוד קמג.

57. פסקי תשובות סימן שכח, אות כח.

58. מנוחת אהבה ח"א פכ"א הלכה קד.

59. שו"ע סימן שכח סעיף לו.

ומשקים שאינם מאכל, שכיון שאינו חולה ליכא למגזר מידי, הלכך אפילו אינו לא רעב ולא צמא מותר לאכלם ולשתותם, והאי דנקט רבינו הטור לרעבו ולצמאו, לאו דוקא הוא, אלא אורחא דמילתא נקיט, וכן נראה מדברי המרדכי⁶⁰ שכתב שמותר לגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול ואין בזה משום רפואה כיון שאין לו מכה בגרונו ע"ש.

ואף שראיתי במג"א⁶¹ שכותב לחלוק ע"ז, וס"ל שאף לבריא אסור אם עושה לרפואה, ורק לרעבו או לצמאו מותר, והביא לכך כמה ראיות ע"ש, וכ"כ בא"ר⁶² לדייק מהלבוש ושכ"כ במג"א. וכ"כ בפמ"ג⁶³ ובשו"ע ר"ד⁶⁴ ובתוספות שבת⁶⁵ ובחיי אדם⁶⁶ ובמנחת שבת⁶⁷ ובמ"ב⁶⁸. וע"ע בכה"ח⁶⁹. רבים ג"כ פליגי, עיין בשו"ת נבחר מכסף⁷⁰ שהב"ד הבי"י וסמך עליהם סמיכא מעליא ע"ש, ועיין עוד בחמד משה⁷¹ שהאריך לדון בראיות המג"א, ושכל ראיותיו אינם מוכרחות, נור"ל (שם) שדברים שאין מדרך בריא לאוכלם כלל ואינם ראויים לאכילה אף לבריא גמור מן הדין ראוי לאסור, הגם כי לשון הטור והמחבר אינו מורה ע"ז, וצע"ג ליישבם, ובאו"ה כתב בשם הפרנס, כל המאכלים שאדם רגיל בהם בחול לאכלם ולא רפואה מותרים בשבת אפילו לרפואה⁷² וע"ע בספר אגלי טל⁷² שהאריך לדחות ראיות המג"א (הנ"ל), ושאם באנו לדון מצד הסברא י"ל דבריא לגמרי אינו בהול על רפואתו וכו', ולדינא אין בידי להכריע ע"ש, וע"ע בספר מנורה טהורה⁷³ שכתב ע"ד המג"א שכל ראיותיו אינם מוכרחין והמקיל לא הפסיד וכו', וכיון דלרעבו ולצמאו מותר ממילא גם כשמכיון לרפואה שרי, דהרואים יאמרו שעושה לרעבו ולצמאו, ולדידיה לא בעינן היכרא וע"ש וע"ע להיעב"ץ בספרו מור וקציעה (שם) שאפילו מתכוין לרפואה לית לן בה ולא אכפת לן מידי בכונתו וכן סתם בשו"ע⁷⁴ וכו', ודוחה דברי המג"א שנתלה בההיא דרוחץ ביים (ושאר מילי דאייתי ולא דמו לגמרי) ושאני רחיצה וכל דכוותה דמוכחא מילתא דלרפואה קבעי לה כיון שמעמלת

60. דברי המרדכי שבת קח, ב.

61. מג"א שם ס"ק מג.

62. שם ס"ק מג.

63. פמ"ג שם א"א ס"ק מג.

64. שו"ע ר"ז שם ס"ק מג.

65. תוספות שבת שם ס"ק סג.

66. חיי אדם כלל סט הי"ח.

67. מנחת שבת סימן צא ס"ק יא.

68. מ"ב סימן שכח ס"ק קב.

69. כה"ח שם ס"ק רכא.

70. שו"ת נבחר מכסף אור"ח סימן ו.

71. חמד משה סימן שכח ס"ק יד.

72. אגלי טל מלאכת הטוחן ס"ק מז.

73. מנורה טהורה סימן שכח, בקני מנורה ס"ק מב.

74. שו"ע סעיף לו.

ומשלשלת, ומראה פעולתה מיד, משא"כ במידי דמיכל ומשתי כיון דחזי לרעב ולצמא, ובריא הוא ג"כ, מה לנו ולכוננתו כי ליכא הוכחה לגמרי, כולי האי לא גזרי וכו', וזה פשוט וכו' ע"ש. ע"ע בספר תהילה לדוד⁷⁵ מה שדוחה דברי החמד משה הנ"ל ממה שרוצה לאסור דברים שאין מדרך ברי לאוכלם, שבבריא לא חששו משום מראית עין. וע"ע שם⁷⁶. וע"ע בשו"ת זכור ליצחק, הררי⁷⁷ שכתב שמדברי הרמב"ם וה"ה נראה בהדיא כדברי מרן, והכי נקטינן וע"ש, וע"ע בשו"ת אגרות משה⁷⁸ שהאריך לדחות כל ראיות המג"א, ומסיק שם⁷⁹ דמ"מ כיון שהמג"א סובר כן ומשמע שגם הפמ"ג מסכים לו והביא כן מהלבוש יש לנו להחמיר, אבל מ"מ רק כששייך ענין רפואה שהוא בבריא החלש בטבעו וע"י הרפואות נעשה לגוף בריא וחזק יש לאסור, ולא כשמתחזק מעט יותר וכו', אף שמועילין שלא יחלה בנקל שבזה יש להתיר למעשה ע"ש. וכ"כ כיו"ב בשו"ת באר משה⁸⁰ הנ"ל ע"ש.

ובספר גדולות אלישע⁸¹ כתב לדייק מהעולת שבת⁸² שגם מרן מודה דלרפואה אסור, ולא אתא אלא לאפוקי אלא אם אוכל אותו שלא מחמת רעבו או צמאו, אלא מחמת איזה צורך כמו להנעים את הקול בזה שרי, וכ"כ הרב נהר שלום⁸³, וכתב דכיון דרובא דרבוותא פליגי על מרן, וגם בדעת מרן העולת שבת ונה"ש ס"ל דאוסר, ודאי דהכי נקטינן, ושוב העיר ממנהג בגדאד שנראה שסמכו על פשיטות דברי מרן ז"ל שאפילו לרפואה מותר, ומ"מ יר"ש יש לחוש לדברי האוסרים ע"ש, וכיו"ב כתב בערוה"ש (שם) שנראה לדינא כהמג"א, ושנראה לו שאין מחלוקת, וגם כונת רבינו הב"י כן דבריא מותר לו לאכלם סתם, אולם אינו אוכלם בפירוש לרפואה וכו' ע"ש. אולם בספר לית חן⁸⁴ כתב ע"ד הגדולות אלישע דלא זכר שר דברי האחרונים שדחו ראיות המגן אברהם, ושהעיקר כדברי מרן הב"י שקבלנו הוראותיו, ובפרט שגם להמג"א וסיעתו היא חומרה מדרבנן ובשל סופרים הלך אחר המיקל, ושגם בספר תורת שבת⁸⁵ דוחה ראיות המג"א וע"ש, וע"ע בשו"ת יביע אומר⁸⁶. וכ"כ להלכה בשו"ת אור לציון⁸⁷ ובספר מנוחת אהבה⁸⁸ ובשו"ת

75. תהילה לדוד סימן שכח ס"ק סד.

76. ס"ק סה.

77. זכור ליצחק, הררי סוף סימן צט.

78. שו"ת אגרות משה תאו"ח ח"ג, סימן נד.

79. עמ' שסג.

80. שו"ת באר משה ח"א סימן לג.

81. גדולות אלישע סימן שכח ס"ק סא.

82. עולת שבת ס"ק מב.

83. נהר שלום ס"ק יא.

84. לית חן אות פט.

85. תורת שבת ס"ק מט.

86. שו"ת יביע אומר ח"ד תאו"ח סימן כט.

87. שו"ת אור לציון ח"ב פרק לט ה"ט וה"י.

88. מנוחת אהבה סימן קכז.

מנחת אליהו⁸⁸, וע"ע בזה בשו"ת צ"א⁹⁰. ובשו"ת כרם חמד⁹¹ האריך בכ"ז בטוטר"ד ח"א ולא הניח פינה וזוית. ומ"ש בספר נשמת אברהם⁹² לציין בזה למאירי בשבת⁹³, לא ידעתי מה מצא שם לנד"ד, גם מ"ש בשם האגרות משה הנ"ל לא דק בדעתו כיעו"ש. וראיתי בספר מתנת משה ח"א שדיבר בכמה וכמה דברים הנוגעים להנ"ל, ויש לעמוד בכמה דברים שכתב שם, ובפרט שלא ראה הרבה מהפוסקים הנ"ל, ולדברינו ה"ז כמבואר.

וראיתי בשו"ת משנה הלכות⁹⁴ שכתב בנדונו גבי לקיחת ויטאמינים, שאף להב"י שמתיר לבריא אפילו המאכלים שאינם מאכל בריאים, מ"מ נראה דגם הב"י לא פליג אלא כל שהוא מאכל עכ"פ והוא בריא, אף שאינו מאכל בריאים מ"מ מותר דמאכל הוא, אבל באכילת כדורים שהוא אינו מאכל כלל בפני עצמו אלא עשוי לשם רפואה ולשם התחזקות, אפילו לבריא ודאי דאסור כיון דהוא סימני רפואה (וכתב להוכיח כהמג"א מהתוס' בשבת יח ע"ב. והיא הוכחת המג"א גופיה ע"ש), והנה כבר הבאנו כיו"ב מהחמד משה הנ"ל שכתב שדברים שאין מדרך בריא לאוכלם כלל ואינם ראויים לאכילה אף לבריא גמור מן הדין ראוי לאסור, וכן יש מקום לדייק מדברי המנורה הטהורה הנ"ל שכתב בדעת הב"י, דס"ל להקל בבריא, דהרואים יאמרו שעושה לרעבו ולצמאו, ולדידיה לא בעינן היכרא, וכן יש מקום לדייק מדברי המו"ק הנ"ל שדחה את דברי המג"א, דשאני רחיצה וכל דכוותה דמוכח מילתא דלרפואה קבעי לה וכו', משא"כ במידי דמיכל ומשתי וכו', מה לנו ולכונתו כי ליכא הוכחה לגמרי כולי האי ע"ש וכ"כ כיו"ב בדעת התוס' בשבת⁹⁵ בשו"ת יבי"א הנ"ל וע"ש, ובלקיחת כדורים שזה אינו מאכל כלל בפני עצמו לא שייך שיאמרו שלרעבו או לצמאו הוא עושה, ומוכחא מילתא דלרפואה קבעי לה. וכ"כ לדייק מדברי המו"ק והמנורה טהורה בשו"ת כרם חמד⁹⁶, והוסיף עוד בגדולה מזו מהתורה שבת וע"ש וכ"כ כיו"ב מדעתו הרחבה בספר יסודי ישורון⁹⁷ ע"ש.

אולם הרי כבר העיר בחמד משה הנ"ל כי לשון הטור והמחבר אינו מורה ע"ז, וצע"ג ליישבם ע"ש, ויש לומר דס"ל בפשיטות דבבריא מעיקרא לא גזרו על לקיחת תרופות משום שחיקת סממנים, וכלשון מרן הב"י הנ"ל:

88. מנחת אהבה פכ"א הלכה קו, קז.

89. שו"ת מנחת אליהו ח"א סימן לא.

90. שו"ת צ"א ח"ד סימן נ.

91. שו"ת כרם חמד סימן יח.

92. נשמת אברהם ח"א סימן שכח, אות פ.

93. מאירי שבת קט, א.

94. שו"ת משנה הלכות ח"ד סימן נא.

95. תוס' שבת יח, א.

96. שו"ת כרם חמד סוף סימן יח.

97. יסודי ישורון מערכת לט מלאכות, ח"א עמוד 69.

שכיון שאינו חולה ליכא למיגזר מידי. וכן ראיתי בספר ילקוט יוסף⁹⁸ שבת שהעיר בקצרה ע"ד המשנה הלכות הנ"ל, וכתב לבאר שליכא לאפלוגי בין סממני רפואה לבין דבר שאוכלים אותו דסוף סוף אין מאכל זה עשוי לבריאים ע"ש. וכוונתו נראת שהרי גם כשאוכל מאכל שאינו ראוי לבריאים מוכחא מילתא דלרפואה קבעי לה, שאף שזה מאכל, רחוק לומר דלרעבו או לצמאו קבעי לה משום שאינו מאכל בריאים, וכן נראה מדברי שו"ת נבחר מכסף הנ"ל, שהתיר עפ"י דברי מרן הב"י לנשוף בחותמו עשב הטוטון אף לפי האוקימתא שאין דרך הבריאים לעשות כן ע"ש, וכ"ז דלא כמו שנטה קו לאסור בכה"ג בשו"ת כרם חמד (הנ"ל), והרי אף איהו גופיה הביא מהמנוחת אהבה שמקל בזה. וכן היא דעת האור לציון ועוד וכנ"ל, ולא יהיו אלא ספק, ספק דרבנן להקל. וע"ע הזה בספר אור שרגא (סימן טז) ע"ש.

ויש להוסיף עוד ולומר שבנד"ד מסתבר שאף להמג"א ודעימיה יש להתיר, דהנה בשו"ת אגרות משה (הנ"ל) כתב שלהמג"א ודעימיה אסור כשמכוין לרפואה כששייך ענין רפואה בריא, שאף שהוא בריא, הוא חלש בטבעו, וע"י התרופות נעשה לגוף בריא וחזק, ולא כשמתחזק מעט יותר וכ"כ כיו"ב בשו"ת באר משה (הנ"ל) וה"ה כאן שאין בתרסיס הנ"ל ענין של רפואה. וכ"כ כיו"ב בשו"ת יביע אומר ח"ד (הנ"ל) גבי משחת שיניים ע"ש, וע"ע לעיל מעוד פוסקים שהתירו בכה"ג שאינו רפואה.

ועלה בדינו שיש להתיר לקחת תרופה בשבת לקיום המצווה לנצרך לכך, בהסתמך על המנחת יצחק ועוד הנ"ל, וכן ע"ז שיש לדונו כחולה, ובפרט כשחל ליל טבילה בשבת, וה"ה שיש להתיר שימוש בתרסיסים או שאר דברים נוזליים, בהסתמך על רבים מגדולי הפוסקים הסוברים שאין איסור לבריא לקחת תרופה בשבת ואף לפוסקים הסוברים שאם מכוין לשם תרופה אסור אף לבריא לקחת תרופה בשבת, בנד"ד י"ל שאף הם יודו שיש להקל (ואם הוא במצב שאינו יכול לקיים את המצווה ללא דברים נוזליים אלו, בלא"ה באנו לכל המבואר לעיל גבי לקחת תרופה בשבת לצורך קיום המצווה בכל צדדי ההיתר).

יצור ישראל יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות.

מקור: אסיא פג-פד עמ' 107-95 (2008).

98. ילקוט יוסף שבת ד עמוד קמה.